

Territoriumkartering Broedvogels in Het Stuk Gemeente Hilvarenbeek

Inventarisatieverslag
2017

P. Busink
in opdracht van SOVON Vogelonderzoek Nederland

Inhoud

Inleiding	3
Het gebied	3
Werkwijze	5
Uitwerking	5
Resultaat.....	5
Evaluatie	6
Literatuur.....	6
Bijlage	7

Territoriumkartering Broedvogels Bijzondere Soorten in bosgebied 'Het Stuk'
Inventarisatieverslag 2017
In opdracht van SOVON Vogelonderzoek Nederland

Uitgave september 2017
Samenstelling en foto's: P. Busink

Inleiding

Toen SOVON (SOVON Vogelonderzoek Nederland) met het verzoek kwam om enkele gemeentelijke bosgebieden van Hilvarenbeek te inventariseren, was het voor mij als 'vogelaar' en vrijwilliger van SOVON en inwoner van de gemeente Hilvarenbeek een haast vanzelfsprekendheid om hieraan gevolg te geven.

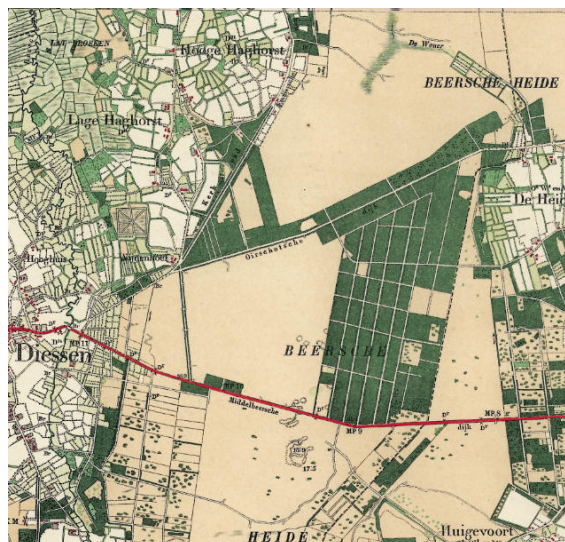
Tevens speelde mee dat in 2002 Het Stuk door leden van de Vogelwerkgroep Midden-Brabant op broedvogels was geïnventariseerd. Het resultaat van die inventarisatie werd toen kwantitatief in zeven 'bezettings categorieën' weergegeven. Enige vergelijking met de resultaten van 2017 is dan mogelijk.

Het gebied

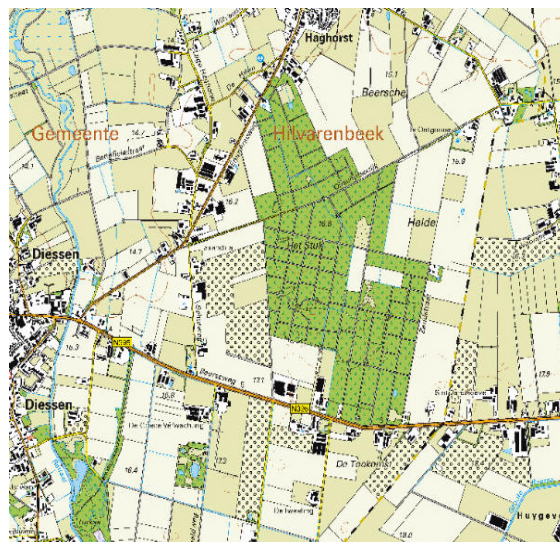
Het bosgebied 'Het Stuk' heeft een oppervlakte van circa 143 ha (incl. de graslanden/ruigtes in het midden van het bosgebied) en ligt tussen Diessen en Middelbeers langs de noordkant van de Beerse Weg binnen de gemeente Hilvarenbeek.

Het bosgebied wordt gekenmerkt door een heideontginningsbos met een hoog aandeel naaldhout van voornamelijk Grove den. Andere dennensoorten zijn Corsicaanse-den, Oostenrijkse-den en Weymouthden, die samen nog eens ruim 15% van het bosoppervlak in beslag nemen. Meer eisende naaldboomsoorten zoals Japanse lariks, Fijnspar, Sitkaspar, Douglasspar, Reuzenzilverden en Westerse hemlockspar zijn samen goed voor nog eens ca. 20% van het bosoppervlak.

De resterende oppervlakte (10%) wordt ingenomen door inheems loofhout (8%) en open vlaktes (2%). Daarmee is het bosgebied Het Stuk grosso modo te classificeren als dennenbos met de status van een productiebos.

Kaart Het Stuk 1917

Kaart Het Stuk 2017

In de Historische Atlas Noord-Brabant is te zien dat al op de kaart van 1917 daardoor ontstane het bosgebied Het Stuk is aangeplant en een rationeel ontworpen wegennet bevatte. Het bosgebied lag ingeklemd tussen de Oirschotse Dijk en de Beerse Weg en had toen ook al een oppervlak ca. 140 ha. In die tijd hadden de heidegebieden door o.a. de ontdekking en de toepassing van kunstmest hun belangrijkste functie als mestleverancier verloren en werden deze gebieden vooral tijdens de twintig- en dertiger jaren van de vorige eeuw in ras tempo omgevormd tot landbouwgebieden en naaldbossen. Evenzo gold dat lot voor de uitgestrekte Beersche Heide.

Vergeleken met de plek waar Het Stuk toentertijd werd aangelegd, is de ligging van het huidige bosgebied in loop der tijd wat verschoven naar het westen. Het wegenpatroon in het bos is nagenoeg hetzelfde gebleven, conform de bostechnische eisen die bij een productiebos horen.

In Het Stuk liggen minstens twee voormalige stortplaatsen. Deze plekken zijn afgedekt met zand en toentertijd ingeplant met loofboomsoorten (vooral Es).

Het bos wordt in zijn geheel omsloten door intensief beheerd agrarisch gebied. De daardoor ontstane ecologische isolatie van het bos wordt enigszins onderbroken door de eiken aanplant langs de Beerse Weg.

Bij 'oude' bosopstanden in onze regio is meestal nog sprake van eerste generatie bos op een nog jonge en weinig ontwikkelde bodem. Onder deze oude vaak open opstanden is meestal een struiklaag ontstaan van o.a. Vuilboom, Lijsterbes, Amerikaanse vogelkers en Ruwe berk.

Jonge opstanden in Het Stuk zijn voornamelijk tweede generatie bos en aangelegd tot 1995. Toen werd nog veel vlaksgewijs verjongd. Na 1995 werden meer andere boomsoorten aangeplant dan bij de eerste aanleg, maar nog steeds is Grove den in het bos de belangrijkste boomsoort.

De laatste jaren is in Het Stuk in de oudere opstanden met Grove den begonnen met het creëren van verjongingsgaten. Deze verjongingsgaten bevinden zich momenteel in de open fase, waarin de eerste verjonging van Grove den inmiddels al opkomt.

Langs zandpaden zijn berken geplant

Verweerde berken hebben meerwaarde voor vogels

In de bermen van de zandwegen is tijdens de eerste aanleg vaak Ruwe berk aangeplant. Deze bomenrij heeft bij een eventuele bosbrand de functie om enige tijd brandwerend te zijn, waardoor het overslaan van de brand naar een aangrenzend perceel wordt vertraagd. De meeste berken zijn oud en bieden daardoor nestgelegenheid voor spechtsoorten en andere holtebroeders.

Voormalig agrarisch perceel in 2004

Hetzelfde perceel in 2017

Midden in het bos bevinden zich open percelen, namelijk twee percelen die tot 2011 een agrarische bestemming hadden (maïs- en aardappelteelt), het derde perceel was enkele decennia geleden nog weiland, dat in de loop van tijd door grove dennen is gekoloniseerd. De twee voormalige landbouwpercelen worden nu als kruiden- en structureel grasland beheerd door het Brabants Landschap. In 2009 heeft de Natuurwerkgroep in overleg met de gemeente in het derde terrein veel grove dennen gekapt, met de bedoeling om daar een nachtzwaluwbiotoop te creëren.

Het Stuk heeft naast de houtproductie, ook een recreatieve functie. Geregeld kan men er wandelaars, fietscrossers of joggers tegenkomen. De laatste groep, die de pas gerestaureerde trimbaan aflopen. Naast deze stille recreatie, wordt geregeld de rust in het bos verstoord door motorcrossers. Vaak in groepsverband razen ze over een traject van zandpaden die hier en daar middels een wasborden reliëf en steile buitenbochten, speciaal voor deze groep aangelegd lijkt te zijn.

Werkwijze

De opdracht was om het bosgebied 'Het Stuk' te inventariseren volgens de BMP B methode. BMP-B staat voor 'broedvogelmonitoringsproject bijzondere soorten'. In deze methode worden 39 vogelsoorten genoemd die *niet* geïnventariseerd hoeven te worden, omdat deze soorten talrijk worden genoemd en in heel Nederland voorkomende broedvogels zijn.

Omdat in de bermen van de zandwegen veel oude berkenbomen staan, is besloten om twee vogelsoorten die specifieke holtebroeders zijn en niet in de BMP-B lijst zijn opgenomen, met name de Boomkruiper en de Grote bonte specht, met de inventarisatie mee te nemen.

De inventarisatie is uitgevoerd volgens de handleiding "Territoriumkartering volgens de SOVON-criteria". De territoria werden op basis van uitsluitende waarnemingen vastgesteld, zoals territorium- en nest-indicerende activiteiten, die binnen de opgegeven datagrenzen plaatsvonden.

De gedragingen van de vogels werden zo veel mogelijk vanaf de zandpaden in het gebied geobserveerd, om verstoring van gedrag bij de vogels te voorkomen. Wanneer het zicht op de vogels niet mogelijk of onvoldoende was, werd het gebied buiten de paden betreden.

De waarnemingen werden op veldkaarten handmatig ingetekend.

In totaal zijn 12 inventarisatierondes gemaakt, acht keer overdag die vrijwel alle in de vroege ochtenduren plaatsvonden en vier keer in de avond, te weten twee maal in januari voor roepende uilen en twee maal in juni en juli om eventueel roepende jongen van uilen, overvliegende houtsnippen en in de open gebieden nachtzwaluwen te lokaliseren.

Uitwerking

Bij de uitwerking werden, indien van toepassing, de genoteerde waarnemingen op de veldkaarten geclusterd om de territoria te bepalen.

In de bijlagen achterin dit verslag zijn de vastgestelde territoria per soort op kaart weergegeven.

De betreffende vogelsoorten staan in deze bijlage in de taxonomische volgorde.

Resultaat

In 'Het Stuk' zijn in de broedtijd 24 territoria van broedvogelsoorten geïnventariseerd, die behoren tot de BMP-B inventarisatiemethode, aangevuld met die van de Boomkruiper en de Grote bonte specht.

Omvorming naaldbos naar loofbos met nieuwe aanplant

In bepaalde delen van het bos komen mierennesten van de Rode bosmier tamelijk veel voor. Deze mierennesten hebben zeker invloed op het voorkomen van de Groene specht in dit bos. Zoals eerder is aangehaald, zijn indertijd langs zandpaden berken ingeplant. Veel van deze berken zijn nu 'op leeftijd', waardoor ze door hun aftakeling een belangrijke biotoopvoorwaarde vervullen voor holtebroeders. Tijdens de inventarisaties is gebleken dat holtebroedende vogelsoorten vooral voorkwamen langs zandpaden waar oude berken staan.

Bij een doorsteek werden op twee locaties houtsnippen opgeschrikt die nest-indicerende gedragingen vertoonden. Na deze onverwachte ontmoeting zijn betreffende plekken door mij vlug verlaten. Later bij een avondbezoek werd de roep tijdens hun baltsvlucht boven het gebied gehoord.

De Wespendifman werd op eenzelfde locatie twee keer zijn baltsvlucht gezien, waarbij o.a. het 'vleugelklappen' werd getoond.

Onder de geïnventariseerde vogelsoorten komen vijf soorten voor die op de Rode lijst staan (opgesteld in 2004), namelijk, Groene specht, Koekoek, Matkop, Ransuil en Zomertortel.

In 2014 werd in het noordelijk open terrein een Nachtzwaluw gezien. Tijdens de avondinventarisaties in juni en juli werd met geluidsondersteuning de soort in 2017 niet waargenomen.

Sinds de laatste jaren wordt door Bosgroep Zuid in Het Stuk een ander bosbeheer uitgeoefend.

De houtproductie vindt geïntegreerd plaats en op de ontstane open plekken worden loofbomen terug geplant. Struweelvogels, zoals de Boompieper en de Grasmus, blijken al vlug deze locaties als een geschikt biotoop aanvaard te hebben.

In het bos hangen geen nestkasten, behoudens in het noorden waar de politiehondenvereniging haar domicilie heeft. In één van de daar opgehangen nestkasten heeft een Bonte vliegenvanger in gebroed.

Evaluatie

Ondanks de recente keuze voor een ander bosbeheer, blijft Het Stuk nog voornamelijk een productiebos dat voornamelijk uit naaldhout bestaat. Toch mag volgens mij geconstateerd worden dat het aantal vogelsoorten behorende tot de BMP-B lijst volgens deze inventarisatie niet tegenvalt. Zelfs zeldzame soorten zoals de Zomertortel, Wespendif, Houtsnip en Kruisbek vonden blijkbaar in dit bos een geschikt territorium.

Voor de voormalige landbouwpercelen in het bos geven een extra dimensie aan de uitbreiding van de biodiversiteit. Planten- en diersoorten die van deze nieuwe situatie in een overwegend naaldbos direct gebruik hebben gemaakt zijn o.a. bepaalde insectensoorten, zoals Kleine vuurvlinder, Kleine parelmoervlinder, Koninginnepage. Verder werden sprinkhaan- en keversoorten waargenomen die in zo'n biotoop thuis horen. Ook vogelsoorten zoals Grasmus, Roodborsttapuit en Boompieper reageren op deze biotopen. Mede door het specifieke voedselaanbod kiezen deze soorten hier hun nestplaats. Ook de Levendbarende hagedis werd meermalen op deze locaties waargenomen.

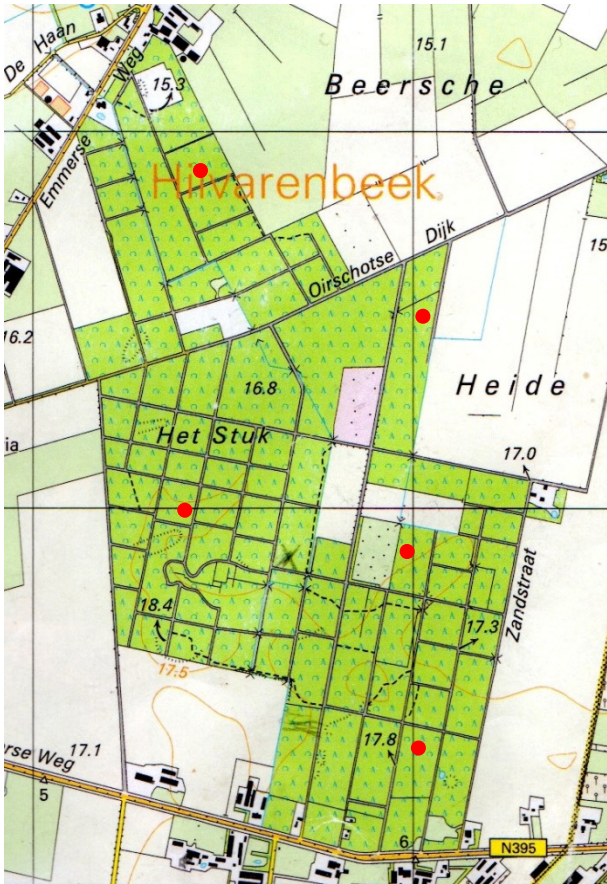
Met eenvoudige ingrepen (bv. open plekken) en de keuze voor meer diversiteit in boomopstand kan al gauw meer biodiversiteit in een productiebos worden gecreëerd, zonder noemenswaardige derving van houtopbrengst. Want naast economische waarde heeft een bos voor ieder mens zeker ook andere waarden te bieden zoals zuivering van de lucht, CO₂ opname, O₂ productie, opvangen van fijnstof, rust, natuurbeleving.

Eigenlijk komt het hierop neer: hoe meer dieren en planten in een bos voorkomen, hoe beter het is voor de mens. En ... de mens heeft in deze zelf de regie in handen.

Literatuur

Broedvogelinventarisatie 2002 van het Bosgebied Het Stuk
Vogelwerkgroep Midden-Brabant
januari 2003, P.Busink

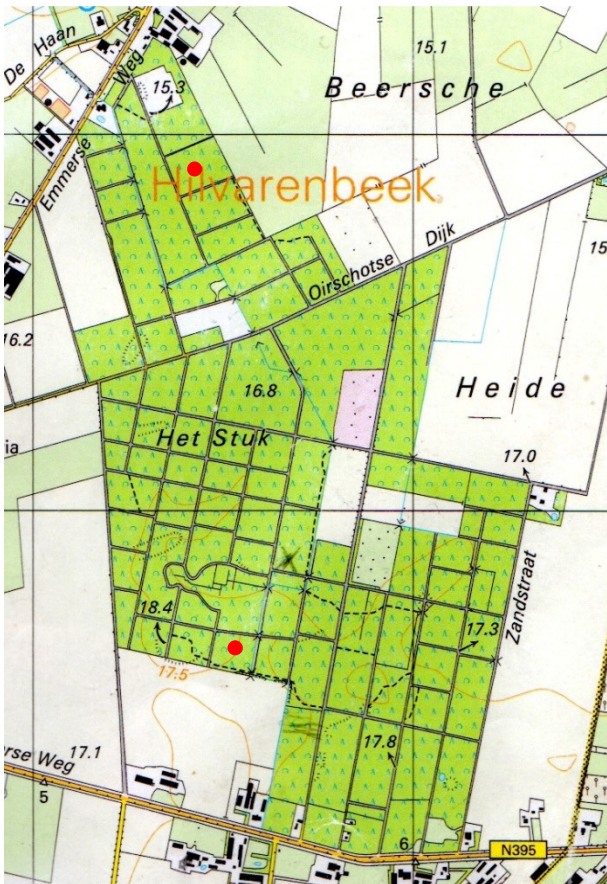
Buizerd

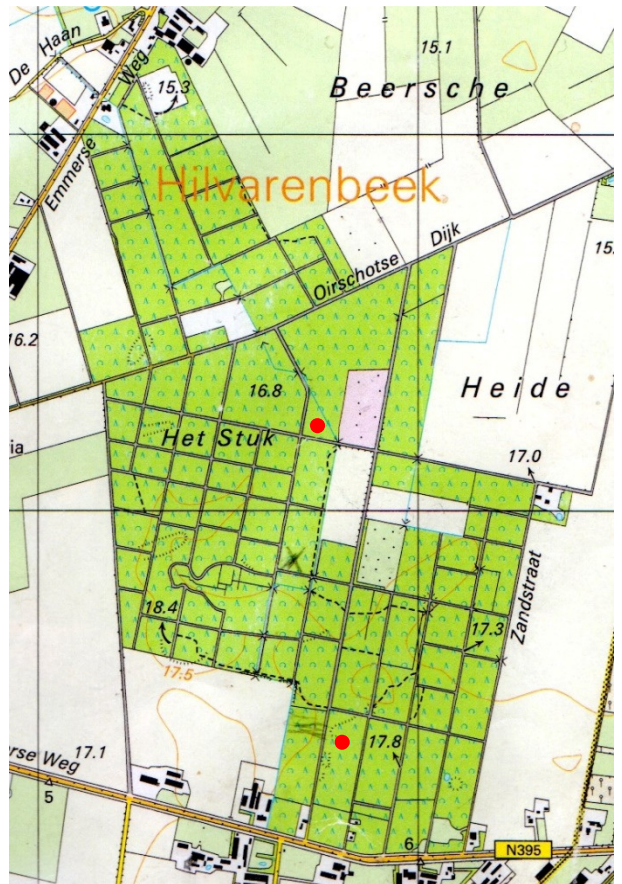
Wespendief

Sperwer

Havik

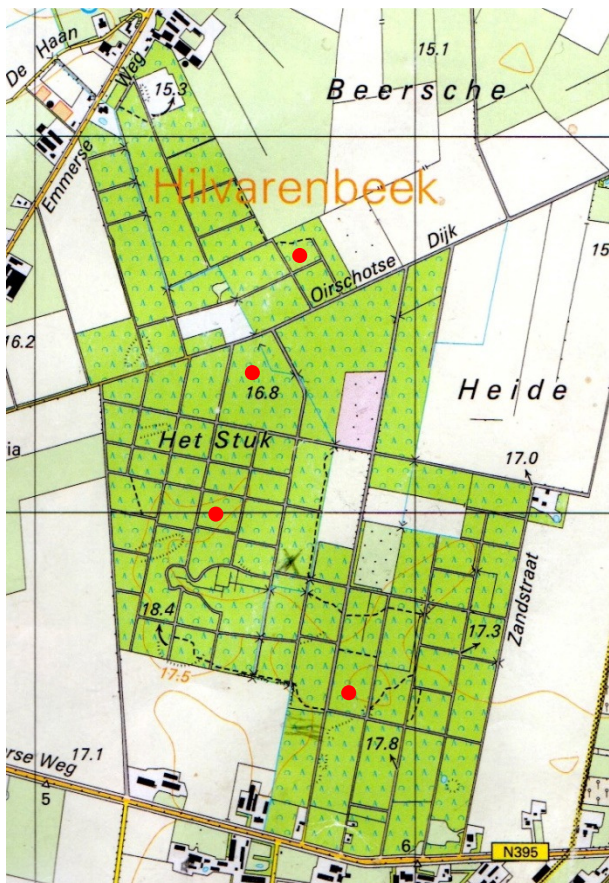
Houtsnip

Zomertortel

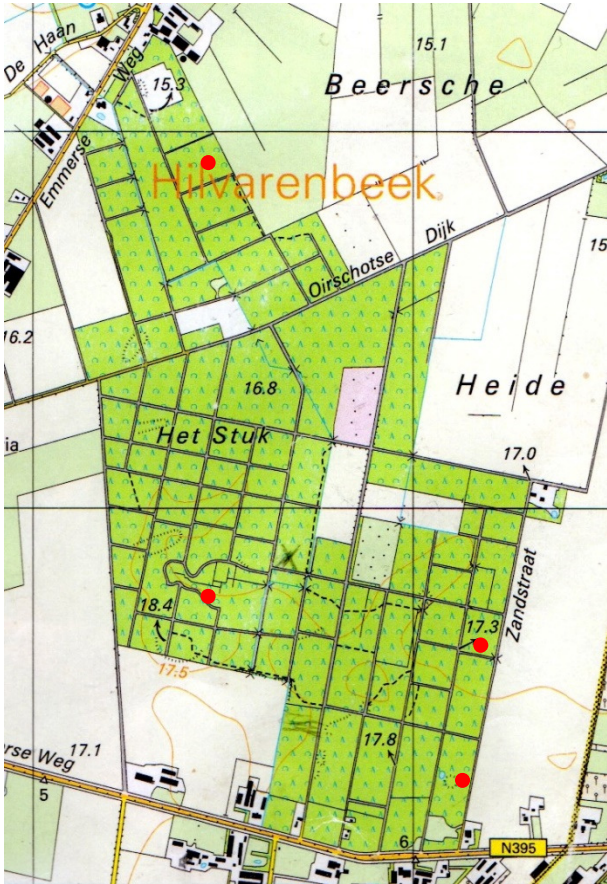
Bosuil

Ransuil

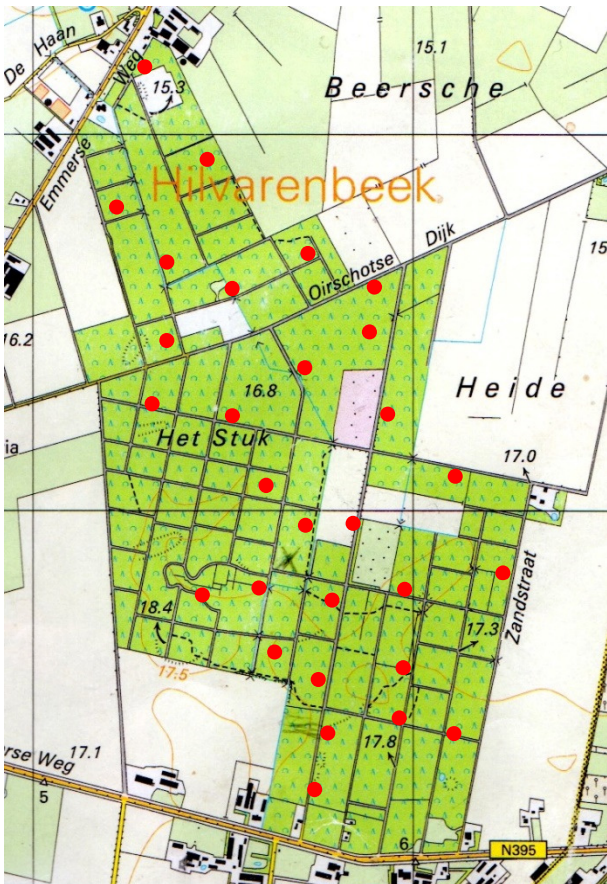
Zwarte specht

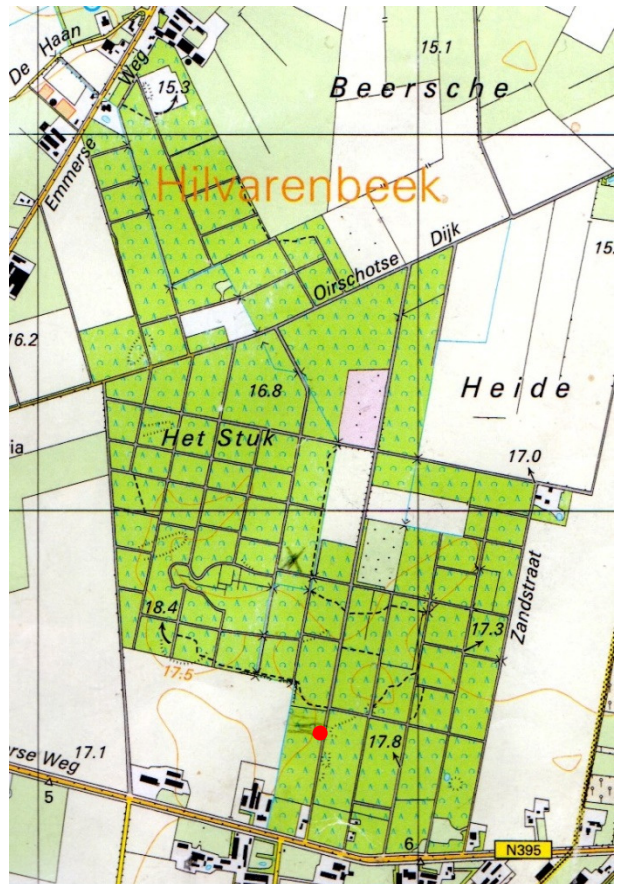
Groene specht

Grote bonte specht

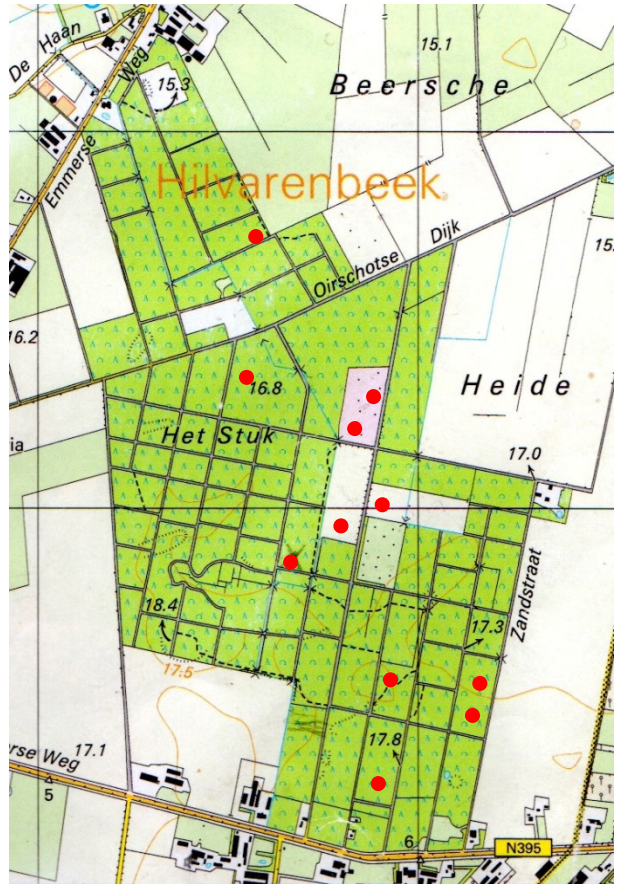
Kleine bonte specht

Boomleeuwerik

Boompieper

Gekraagde roodstaart

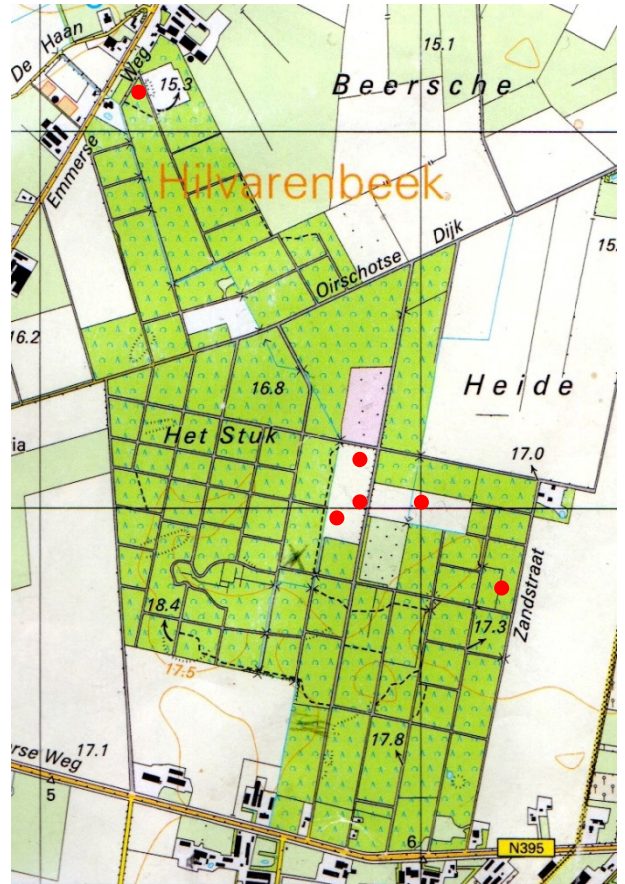
Roodborsttapuit

Grote lijster

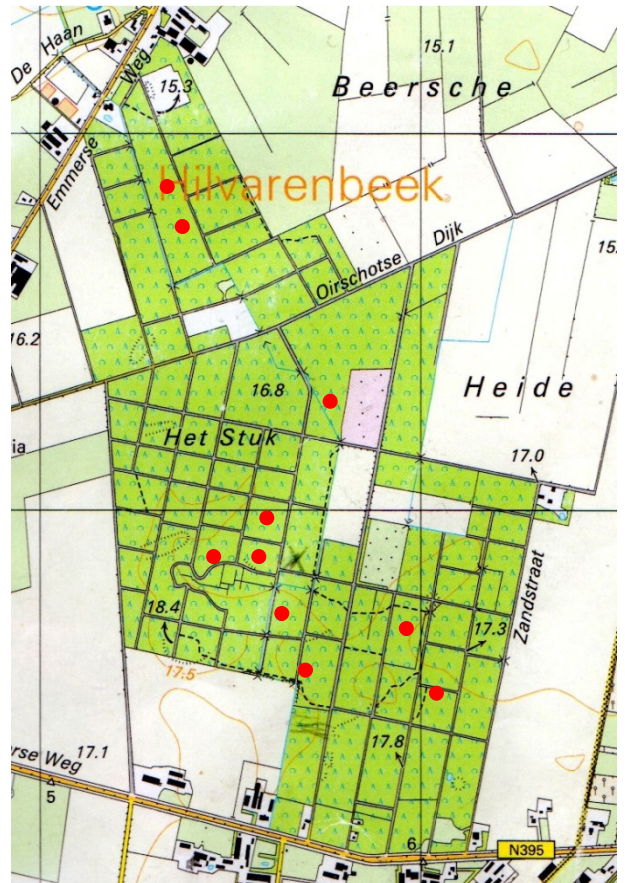
Grasmus

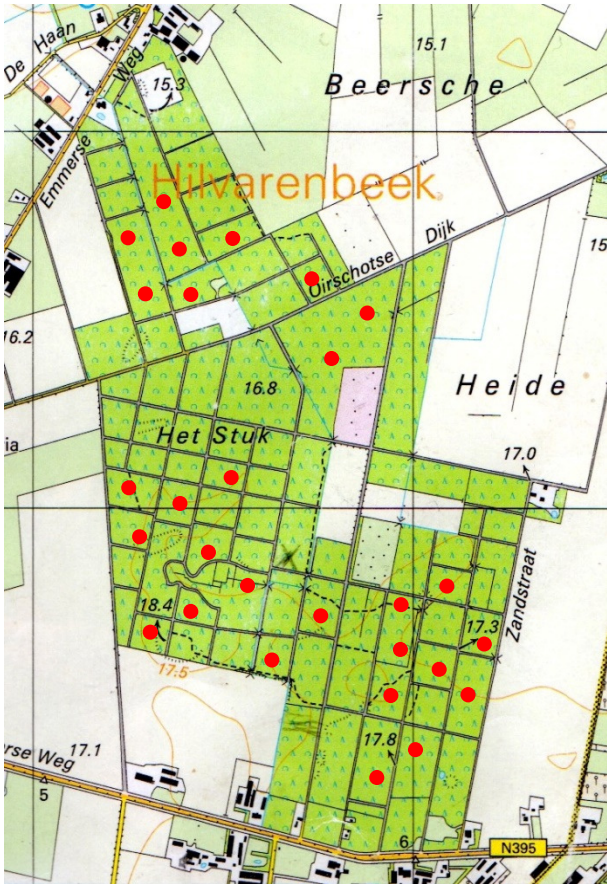
Bonte vliegenvanger

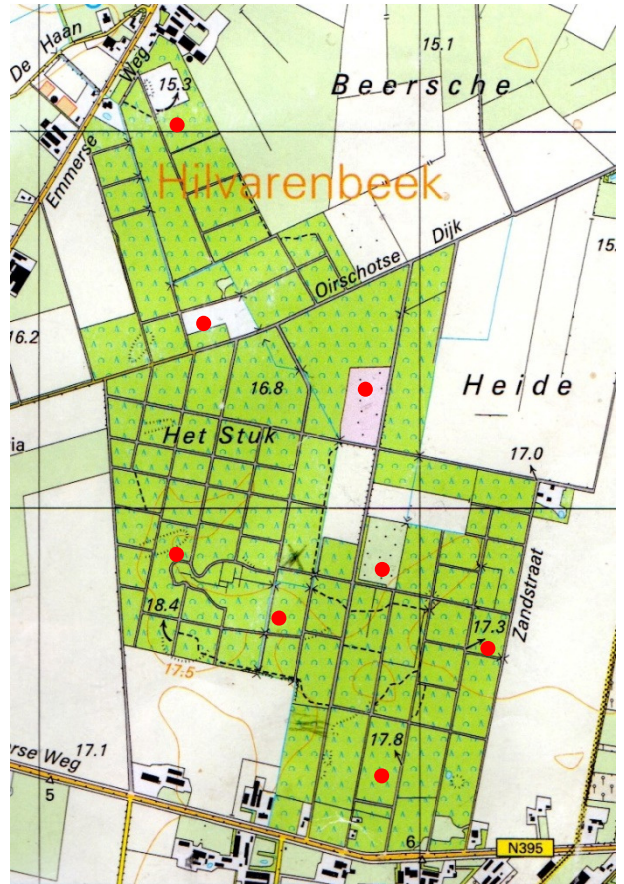
Zwarte mees

Kuifmees

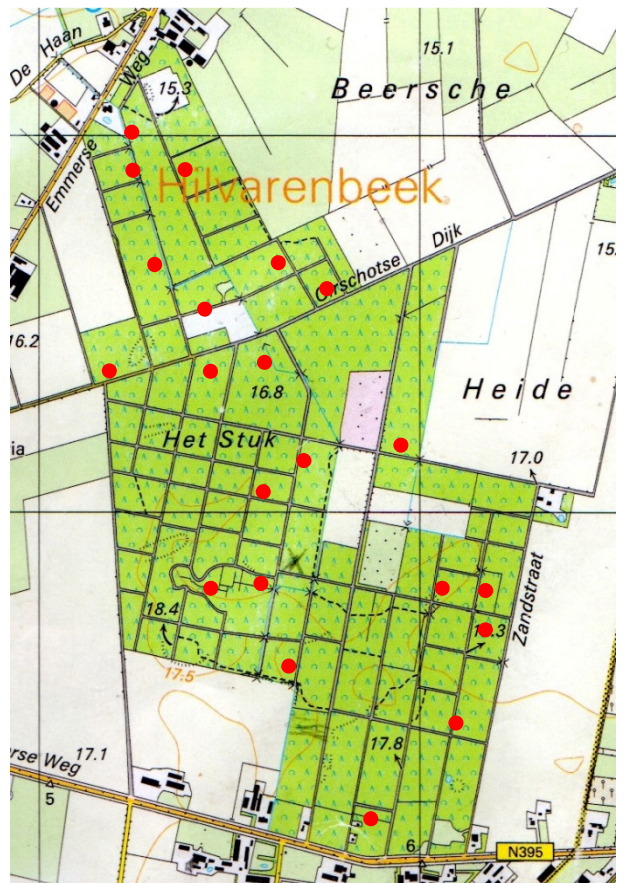
Matkop

Boomklever

Boomkruiper

Goudvink

Kruisbek

